

(Vgl. Ned-Lat. W.B. J. v. Wageningen-Wolters, Groningen).

Een andere Eyclopedist was:

Gaius P. Secundus Plinius (Maior), (23nChr.-79).

Deze is na Varro de grootste encyclopedist der Romeinen. Zijn hoofdwerk is: Naturalis historia (37 boeken) uit het jaar 77. Dit werk werd, ook in de Middeleeuwen, veel gelezen en er werden veel uittreksels van gemaakt. Uit het gedeelte dat over de geneeskunde gaat, is in de 4^o eeuw een afzonderlijke Medicina Plinea samengesteld. Morbus Regius is bij hem geelzucht(?). In de uitgave: The Loeb Classical Library: Pliny Natural History, (W.H. Jones-Londen-Massachusetts 1956, I-X) lezen we (LXXVI, par. 23, blz. 358):

"Het meest opvallende symptoom van Morbus Regius is de uitwerking op de ogen; de gal dringt door zelfs tussen de vliezen, dun en vlak bij elkaar als ze zijn. Hippocrates zegt dat als morbus regius voorvalt vanaf de 7^o dag van een koorts het een dodelijk symptoom is. Ik echter weet, dat er sommigen zelfs van deze wanhopige toestand genezen zijn. Maar gevallen van Morbus Regius geschieden zonder koorts en kunnen overwonnen worden door het grotere duizendguldenkruid ("centaurium"), ingenomen in drank zoals ik van tevoren heb beschreven (XXV, par. 67), door betonie (lipbloemige plant met purperkleurige bloemen; bettonica officinalis) (vettonica), door dosis van 3 oboli (bepaalde maat) paddestoelen, (agarici obolis tribus) in een cyathus (maat) oude wijn en door doses van 3 oboli "Ijzerhard"bladeren (verbena= in het wild groeiende plant met lila bloemen; een gekweekte soort heeft rode bloemen), ingenomen gedurende 4 dagen in een hemina (maat?) verwarmde wijn. De snelste geneeswijze is echter het sap van het vijfvingerkruid ("quinquefolium") in doses van 3 cyathi met zout en honing. Doses van 3 drachmae van de wortel van cyclame (aipenviooltje) worden ingenomen als drank terwijl de patient op een warme plaats is, veilig tegen koude tocht-het (medicijn) brengt n.l. zweet vol met gal tevoorschijn- en door tussilago-bladeren in water, door zaad van linzostis van beide soorten gestrooid in drank of ingekookt met alsem "absinthium" : bittere

Tussen Frankrijk en Engeland zijn vanouds raakpunten. Neem b.v. de strijd van Engeland tegen Frankrijk in de 100-jarige oorlog, toen b.v. Hendrik VI (1422-1461) ook tot koning van Frankrijk werd uitgeroepen. De dauphin Karel VII stond er toen slecht voor, maar in 1428 werd Orléans ontzet door de bekende Jeanne d'Arc. Kort daarop werd de Dauphin te Reims gekroond. Het zal verder door familie-relaties etc. niet zo moeilijk te verklaren zijn dat zowel de koning van Frankrijk als ook die van Engeland deze macht hadden.

- We zullen nu even nagaan wat we in Engeland kunnen vinden. Het woord The King's evil (koningseuvel of koningszeer) schijnt daar voor te komen o.a. bij Shakespeare (naar ik meen in Macbeth). De verklaring in de Engelse woordenboeken is Scrofula waarover later. Deze ziekte kon door de koning, vlak na zijn kroning, genezen worden.

Bij Martin S. Day: History of English Literature 1666-1837 (New York, 1963, pag. 151) lezen we over Samuel Johnson (1709-1784) (Schrijver):

"Scrofula, waarvoor hij werd 'aangeraakt' (was touched by) door koningin Anne, veroorzaakte het gezichtsverlies van een oog en misschien de bijziendheid van het andere en bedekte eveneens zijn huid nogal met littekens tesamen met een latere aanval van pokken".

U ziet ook hier weer iets anders dan geelzucht.

-Voor de volledigheid (al kan het woord best nog elders voorkomen) zullen we even in het kort weergeven wat het woord in Spanje is en wat het betekent. In het Spaans en Catalaans komt n.l. het woord Morbo Regio voor, hetgeen icteria of ictericia betekent. Dit is geelzucht. Verder: Novissimo Diccionario de la lengua Castellana, Parijs-Mexico 1917 etc.

- In de oudere en nieuwere Latijn-Duitse Woordenboeken, kon ik onder Morbus Regius geen Duits equivalent vinden. Het wordt vertaald als geelzucht.

- Na onze lange tocht door tijd en ruimte zijn we dan tenslotte weer in Nederland terug waar het woord eveneens voorkomt.

Het Middelnederlandsch Woordenboek van Verwijs en Ver-

dam vermeldt het woord

Conincsevel, z.n.w.Q = "Benaming van eene ziekte. Waarschijnlijk melaatsheid, schurft, een gevaarlijke en besmettelijke huiduitslag. Ducange vermeldt op Marbus Regius, dat er vroeger geelzucht (lat-gr.icterus; fra jaunisse) onder verstaan werd, doch hij deelt niet mede, waaraan de benaming haren oorsprong te danken heeft. Ongetwijfeld is de ziekte genoemd naar een bepaalde koning, misschien naar koning Herodus".

Er worden vervolgens een paar plaatsen aangegeven waar het woord voorkomt. Uit het voorafgaande blijkt wel dat verklaring van de naam niet op de bijbel is terug te voeren.

In het woordenboek der Nederlandse Taal (W.N.T.) vinden we:

"Koningseuvel, middelnederl.: Sconinx evel, koningszeer; in het Noordnederlands slechts als woordenboekwoord of historische term".

Verder wordt verwezen naar:

"Koningszeer (vergelijk Middelnederlandse sconinx evel, engelse The king's evil, oudfranse Le Mal du Roy, vertaling van het Middellatijnse regius morbus, in het klassiek latijn: naam van de geelzucht) een soort kropgezwel (aan de hals dus), aldus genoemd omdat de franse en engelsche koningen na hun kroning en bij andere gelegenheden velen, die hieraan leden, aanraakten, om hen zodoende te genezen." Er worden 4 aanhalingen gegeven:

1) koningszeer; koude klieren, kropzweer, koud gezwel aan de keel, hals (Martin-editie 1717).

2) kropzweren, of te koning-zeer (v. Beverw., Heelkunde, 60b).

3) "Dat onder Philips en Duc d'Alve dese Landen wierden getyranniseert; dat voor dat Coninx-seer geen beter remedie was te vinden geweest als den Orangienbalsem" (v.d. Goes, Briefwisseling, 2.334).

4) "Hier (in Whitehall) plegen de koningen het koningszeer te genezen". (Fokke, B.R.2,163)

We zien dus, dat de aandoening in ieder geval aan de hals kan voorkomen.

We laten nu nog enige woordenboeken volgen die het

woord (ook nog in onze tijd) vermelden.
v. Dale: kropzweren (koningen v. Fr. en Eng. kunnen deze genezen).

Elseviers Ndl. W.B. (A'dam/Brussel 1959): Klierziekte.
Mod. W. B. (Turnhout 1930): Koningszeer (dat, naar men meende, de koning kon genezen) Kropzweren, gezwollen door een klierziekte veroorzaakt.

Een oud Latijns-Ndl. W.B.: L. Meyers. Woordenschat t'Amsterdam 1745 vertaalt voor Morbus Regius: Geelzucht.
- Laten we ons nu, "zij het enigzins huiverend," in de medicijnen begeven.

In het geneeskundig W.B. Pinkhof (Haarlem 1963) wordt Morbus Regius geelzucht genoemd, een ziekte die, naar ik meen, te maken heeft met de werking van lever (en milt) en die ontstaat door een verhoogde afbraak van bloedcellen waardoor bloedkleurstof vrijkomt die wordt omgezet in galkleurstof.

De uiterlijke verschijnselen kent U waarschijnlijk. De betekenis =geelzucht, kunnen we dus verder niet gebruiken.

Kunnen we nu (afgezien van de medische term Morbus Regius) Koningszeer, zoals het woord gebruikt wordt in Gemert, Nederland, Engeland en Frankrijk (met alle vaagheid), gelijkstellen met Scrofula?

Als U Oosthoeks Encyclopedie openslaat, zult U het woord Scrofulose vinden. Dit wordt dan verklaard als: Klierachtigheid, de neiging tot het zich ontwikkelen van of het lijden aan Scrofula (het latijnse woord scrofa=zeug, scrofulae=halsklieren).

Scrofula schijnt dan een complex van symptomen te zijn, n.l.:

- 1) een dikke bovenlip (varkenssnorf)
- 2) chronische ontsteking van de neusslijmvliezen (loopneus en 3) van de bindvliezen van de ogen (met lichtschuwheid)
- 4) en opgezette klieren in de hals.

Dit werd vroeger vaak gezien bij slecht verzorgde kinderen en berustte dan vaak op een tuberculeuse infectie. Later bleken dat ook banale infecties en in sommige gevallen syfilis scrofula kunnen verwekken, Komt tegen-

woordig weinig meer voor".

Ik wil deze medische kwestie verder graag in het midden laten en dit overlaten aan eventuele medici onder de lezers. Graag zou ik Uw reacties ontvangen aangaande dit artikel en deze nog zo vage ziekte.

- We zullen tenslotte nog even spreken over de Patroonheilige van het koningszeer en een oude geneeswijze. Sint Markoen is volgens Pater Dagobert Gooren SS.CC. (in Brab.Heem 1964-julie-aug.blz.81-85) de patroon tegen het koningszeer, niet te verwisselen met Sint Machuut. Hij werd rond 490 geboren te Bayeux in Normandië uit adellijke, rijke, vrome ouders. In 522 priester gewijd. Was missionaris en bouwde een klooster te Namteuil. Overleed op 1 mei 558. Volgens mijn oude missaal (wordt tegenwoordig antiek!) wordt zijn feest inderdaad op 1 mei in het bisdom Breda gevierd.

De verering begon in het dorp Dorst bij Breda, doordat dit dorp een reliek kreeg van de heilige uit Antwerpen. De heilige wordt te Dorst aangeropen als patroon tegen eczeem, koningszeer, klierziekten en allerlei kinderziekten. In België wordt hij vereerd op vele plaatsen, in Nederland alleen in Brabant en Limburg. Pater Dagobert Gooren spreekt even over het aanroepen ook van Sint Markoen tegen het z.g. Koningszeer.

"Koningszeer was een soort kropgezwel, aldus genoemd omdat de Franse en Engelse koningen na hun kroning en bij andere gelegenheden velen die hieraan leden, aanraakten en genazen. Deze geneeskracht werd meestal toegeschreven hetzij aan de kerkelijke plechtigheid der zalving, hetzij (in Frankrijk) aan de voorspraak van Sint Markoen, wiens graf te Gorbeny de koningen van Frankrijk onmiddellijk na hun zalving bezochten!"

Uit het voorafgaande blijkt dat de mening van Dagobert Gooren over de benaming van het koningszeer wel enige aanvulling behoeft, zoals het voorafgaande laat zien.

In Brab.Heem (maart-april '68, blz. 28-W. H. Knippenberg) lezen we een oud 17^e eeuws voorschrift tegen koningszeer: "De geseghende van het konintkx-seer moeten hun wachten van te eeten Look (look: uiachtige plantengeslacht, Allium), Biest-Look, Auy(ui), porrey (prei)

arten drooge Boonen Aerdt appels Speeck (spek) oudt gesoute(n) Rundt-vleesch Ganse(n) Duyven Endtvogels (eenden) en van alle Gesouten Slijmachtighen Visch ende oock van alle Hoofden Afvallen en Ingewanden van Beeste(n) tot dat sy gheheel Genesen syn. Item sy moeten onderhouden drie Feest-daghen van Sinte Marcoen, den Patroon van het koninckx-seer waer van den eersten (Feestdag) is den eerste(n) dagh Mai den Tweeden (Feestdag) den sevenste(n) July den derden den Tweeden October die men soo langh moet onderhouden tot dat men Genesen is. Item Sy moeten Alle Jaer een Aelmoesse geven ter Eeren van Sinte Marcoen, Het sy Kleyn ofte Groot waer dat het haer belijft".

Ik geloof dat u thans met de voorschriften van Plinius (tegen geelzucht!) en met dit 17^o eeuwse voorschrift plus de bovennatuurlijke krachten van de H. Marcoen het Koningszeer moedig tegemoet kunt gaan. Of President De Gaulle de geneeskraft van de Franse koningen heeft overgenomen weet ik niet. Ik raad U echter toch aan om, als U toch op weg bent naar de H. Markoen, toch even bij de Dokter aan te wippen.

Het is een wat lang verhaal geworden, maar ik hoop dat U enigzins door mijn nieuwsgierigheid bent aangestoken en dat U me eventuele correcties of aanvullingen wilt doorgeven.

P.H.Vos.

Pandelaar 94. Gemert.

Vlieg er eens uit naar Sint-Oedenrode

Een werkelijk prachtige manier van vakantie houden voor mensen, die van heemkunde houden, is deelnemen aan een werkkamp van Brabants Heem. Dit jaar wordt dit evenement gehouden in Sint Oedenrode van woensdag (avond) 9 juli tot zaterdag (morgen) 12 juli. Twee dagen verlof en U kunt genieten van fiets- of autotochten, films, muziek, cabaret, oude kastelen en hartelijke mensen. Elk jaar is Gemert vertegenwoordigd. Ga ook eens mee! Zie het volgende nummer van Brabants Heem en.....noteer de data alvast. Tot ziens.